

MEDGYESI KONSTANTIN

medgyesi.konstantin@szte.hu
adjunktus (SZTE JGYPK)

Grósz Károly útja Makón át Aradra Csak néhány percnyi villanás a történelemben¹

Károly Grósz's journey through Makó to Arad
Just a few minutes of history

ABSTRACT

On August 28, 1988, Prime Minister Károly Grósz, Secretary General of the MSZMP, sat down with Nicolae Ceausescu, a Romanian communist dictator in Arad; the outcome of the discussion is well known: „Arad” has become synonymous with failure in diplomatic history.

The public faced the fiasco when, after the meeting, Grósz gave an interview to Hungarian Television in Hungarian territory in Szeged.

Before the meeting in Arad, Károly Grósz was victorious in political terms; however, after this failure, he loses public battles after public battles. The Prime Minister and Secretary General is on the slope after an interview in Szeged following „Arad”, from where there was no coming back for him.

Károly Grósz was greeted by a cheering crowd in Makó on the way back after the negotiations. People did not know at the time that the discussions had failed. The passage of Károly Grósz in Makó was just a historical flash. In this study, we attempt to outline the elements of this event and the background to this fleeting moment.

KEYWORDS

Makó, Károly Grósz, Nicolae Ceaușescu, the Arad meeting, regime change

¹ A tanulmány az utolsó magyar pártfőtitkár, Grósz Károly politikai tevékenységét feldolgozó kutatómunka részeként készült el. E publikáció előzménye: MEDGYESI 2019.

DOI 10.14232/belv.2022.3.5

<https://doi.org/10.14232/belv.2022.3.5>

Cikkre való hivatkozás / How to cite this article:

Medgyesi Konstantin (2022): Grósz Károly útja Makón át Aradra. Csak néhány percnyi villanás a történelemben. *Belvedere Meridionale* vol. 34. no. 3. pp 104–117.

ISSN 1419-0222 (print)

ISSN 2064-5929 (online, pdf)

(Creative Commons) Nevezd meg! – Így add tovább! 4.0 (CC BY-SA 4.0)

(Creative Commons) Attribution-ShareAlike 4.0 International (CC BY-SA 4.0)

www.belvedere-meridionale.hu

1988. augusztus 28-án Grósz Károly magyar kormányfő, az MSZMP főtitkára Aradon tárgyalóasztalhoz ült Nicolae Ceaușescu román diktátorral; a megbeszélés eredménye közismert: „Arad” a sikertelenség szinonimájává vált².

A közvélemény akkor szembesült a fiaskóval, amikor Grósz este 10 óra után Szegeden interjút adott a Magyar Televíziónak.³ A felnőtt népesség 46%-a nézte a késő esti beszélgetést.⁴ Az interjút követő napokban elvégzett közvélemény-kutatás adatai szerint a megkérdezettek 80%-a eredménytelennek ítélte az aradi csúcstalálkozót.⁵

A tárgyalások után közvetlenül – gyors hírforrások nélkül – a magyar közvélemény még nem érzékelhette a találkozó kudarcát. Amikor a *Hét* című televíziós műsorban elhangzott, hogy Romániából visszaúton a főtitkár megáll Szegeden interjút adni a Magyar Televíziónak, a csongrádi megyeszékhelyre vezető út mentén – különösen Makó városában, illetve az MTV szegedi stúdiójánál spontán, nem hivatalosan szervezett, kifejezetten lelkes, többszáz főből álló tömeg fogadta a miniszterelnököt.⁶

Az emberek ekkor még – de már csak egészen rövid ideig – Grósz Károlyban a bátor, dinamikus, határozott államférfit látták (akarták látni), aki felvállalta a kegyetlen diktátorral való kockázatos párbeszédet, a közvetlen politikai konfliktust.

A polgárok valami „jót” reméltek, de az interjú nyilvánvalóvá tette: Grósz kudarcot vallott, s olyan közéleti és kommunikációs vereséget szenvedett, amely helyrehozhatatlan károkat okozott a politikai megítélésének. A közvélemény ettől a jelképes pillanattól kezdve már nem az erőskezű, dinamikus vezetőt látta benne, hanem egyre inkább tehetetlen figurának tekintette, aki gyenge és képtelen keményen fellépni az ellenérdekelt politikai szereplőkkel. Grósz Károly „Arad” előtt politikai értelemben rendre győzött; az aradi kudarc után viszont sorra veszíti el a közéleti csatákat.

² A tárgyalások külpolitikai, diplomáciatörténeti háttéréről: FÖLDES 2007.

³ Az interjú szó szerinti forrásközlése: MEDGYESI – SÓLYOM 2019.

⁴ FORRÓ – HAVAS 1988. 29.

⁵ *A Magyar Közvéleménykutató Intézet adatai*, 1989. 694.

⁶ *Magyar Nemzet* 1988. augusztus 30.

Aradra tartva 1988. augusztus 28-án, vasárnap reggel nem sokkal fél 7 hét után a Grósz Károly magyar miniszterelnököt szállító konvoj csendesen haladt át Makón. A 43-as főút Makót érintő szakasza közel négy kilométer. A magyar delegáció hat-hét perc alatt átsuhan a városon. A makóiak 1988 utolsó igazi nyári vasárnapjára készültek. Az időjárásjelentések szerint nyárias idő volt várható. A helyi közvéleményt is élénken foglalkoztatta az aznapra tervezett Ceaușescu–Grósz találkozó, de a reggeli órákban bizonyára csak kevesen gondoltak bele, hogy a főtítkárkormányfő a városukon át utazik ki Romániába.

Grósz Károly és kísérete a tárgyalás előtti éjszakát Szegeden töltötte. Korareggel a csongrádi megyeszékhelyről indult a konvoj. A román-magyar határig tartó út során Grósz magában még egyszer átgondolta a saját tárgyalási stratégiáját. Ahogy majd a későbbiekben láthatjuk, ez a stratégia önsorsrontó lépéssorozatnak bizonyult. Amikor a magyar miniszterelnök áthaladt Makón, akkor még a stábjának a tagjai, közvetlen munkatársai sem sejtették, hogy Grósz önhatalmúlag minden korábbi taktikai megfontolást háttérbe szorít és csak a maga feje után megy. Az alvó városon átsuhanva, a határtól még közel 20 kilométerre Grósz Károly még bizakodhatott abban, hogy merész húzása eredményre vezethet. Az aradi kudarcorozat előtt ezek a percek voltak politikai karrierje utolsó reményteli pillanatai.

Visszafelé már egy másik ember, egy megtépzott tekintélyű kormányfő utazik át Makón, de ezt akkor még csak a delegáció tagjai tudják. Fél tíz körül utazik át ismét a városon. A visszaút egy kicsit tovább tart, mint reggel. Sötét van; a makói főtéren spontán ünneplő tömeg fogadja Grósz Károlyt – ne feledjük, ekkor az emberek még nem értesülhettek arról, hogy a tárgyalás az elhibázott grószai stratégia miatt kiütéses vereséggel végződött.

Az út szélén álló embertömeg miatt a konvoj irányítói úgy érzik, illik egy kicsit lassítani. Nem állnak meg, de a lassúbb tempónak köszönhetően látszik, hogy a miniszterelnök-pártfőtítkár integet az embereknek az autójából.

A makói főtéren, az akkori Lenin tér környékén és a Szegedi utcán egy kifejezetten spontánul gyülekező tömeg várja Grósz Károlyt és a delegációt, amikor elterjed a hír, hogy Szegeden fog interjút adni a főtítkárnak. A tömeg pontos nagyságáról nincsenek források, de az bizonyosan állítható, hogy szemmel látható, érdemi csoportosulás várakozik a 43-as út mentén.

1988-at írunk, ez még a kommunista diktatúra időszakában, így nehezen képzelhető el, hogy tömegek spontánul gyülekezzenek. A fellelhető információk alapján azonban azt állíthatjuk, ez a tömeg valóban spontán volt. Semmiféle hivatalos szervezés nem állt a makói szimpátia-tüntetés mögött. Nincs olyan fellelhető levéltári forrás, amely a pártállam aktivitását mutatná a gyülekezés mögött. A korszak aktív helyi szereplőinek a megkérdezése után is ezt mondhatjuk. A tényeket elemezve megállapíthatjuk: az idő rövidsége miatt sem volt lehetősége arra a gyengülő állampárti struktúrának, hogy mozgósítani tudjon. Az MSZMP Politikai Bizottsága augusztus 26-án, pénteken döntött arról, hogy elfogadja a román fél tárgyalási ajánlatát. A magyar közvélemény csak péntek délután értesül arról, hogy Aradon találkozni fog Grósz Károly Nicolae Ceaușescuval. A folyamatosan pozícióit veszítő kommunista diktatúrának ekkoriban már nem volt akkora ereje, hogy az utolsó nyári hétvégén azt szervezze, hogy embereket vezényeljen ki a pártfőtítkárnak üdvözlésére a főút mellé egy vasárnap este.

A tömeg dinamikája is arra utal, hogy az események spontánul történtek. Mindehhez hozzátartozik, hogy nemcsak Makón, hanem például Szőregen is volt spontán gyülekezés a 43-as út mentén.

Grósz Károly integetett az öt ünneplő makói tömegnek. Azt nem tudhatjuk, hogy mi lehetett a kormányfő fejében. Amit viszont valószínűsíthetünk: azok az emberek, akik fél 10 körül lelkesen várják és üdvözlik Grószot, egy bő óra múlva a szegedi interjút meghallgatva mélységesen csalódottá válhattak. Mint úgy általában a magyar társadalom.

Grósz Károly makói átutazása csak egy történelmi felvillanás volt. E tanulmányban arra teszünk kísérletet, hogy vázoljuk, milyen elemei voltak ennek a törtéetésnek, milyen háttere volt e röpké pillanatnak.

MIÉRT AKART GRÓSZ MINDENÁRON CEAUȘESCUVAL TALÁLKOZNI?

„Ez az ember engem már annyiszor megsértett, hogy azon én nem tudom túltenni magam”⁷ – ezek Kádár János szavai Ceaușescuról. A gondolat az 1988. májusi pártértekezlet előtt nemsokkal hangozhatott el Kádár szájából egy Grósz Károllyal folytatott beszélgetésben.

Kádár János az 1977-es debreceni/nagyváradai sikertelen Ceaușescu–Kádár tárgyalás⁸ után nem volt hajlandó többet kétoldalú megbeszélésen Ceaușescuval találkozni; úgy vélte, nincs értelme egy ilyen eseménynek, mert Ceaușescu megbízhatatlan, akivel nem lehet megállapodásokat kötni.

A májusi pártértekezlet után az erőtől duzzadó, magabiztos új főtitkár, Grósz Károly úgy érezhette: ami tekintélyes elődjének nem sikerült, majd sikerül neki, megszelídíti az idősödő Ceaușescut.

Az akkori külügyminiszterhelyettes, Szokai Imre is úgy véli, Grósz a Ceaușescuval való tárgyalást egyfajta Kádárral (vagy talán inkább Kádár árnyékával) szembeni különös „legitimációs”⁹ kényszer miatt erőltethette. Grósz fejében az lehetett, hogy hiba volt 11 éven keresztül lemondani a közvetlen tárgyalás lehetőségéről. A főtitkár-miniszterelnök túlságosan bízott a saját kommunikációs képességeiben, s ebből fakadóan hitt benne, hogy a létrejövő párbeszéd-szituációban dinamikus fellépésével eredményeket tud felmutatni – mindez pedig élesen szembeállítható az évtizedes kádári tárgyalásképtelenséggel. Grósz számára bel- és külpolitikai szempontból is imázszerősítő elem lehetett volna, hogy ő képes szembenézni az akkor Európában már Néróhoz¹⁰ hasonlított román pártvezetővel.

Grósz Károly június 12-én jelentette be, hogy a közeljövőben tárgyalni szándékozik a román vezetéssel. Szűts Pál, a bukaresti magyar nagykövet a korábbi hetekben folyamatosan azt kommunikálta a magyar döntéshozók felé: nincs értelme, hogy Grósz Romániába látogasson, mert egy ilyen protokollesemény pusztán Ceaușescu érdekében állna.

„Megdöbbenet hallottam azt a budapesti hírt, hogy Grósz Károly, az MSZMP főtitkára a közeljövőben Romániába látogat. Mi ez? Azt hittem, rosszul hallottam. Nem, ez nem lehet! Ilyen hirtelen. Miért? Nem ilyen szellemben nyilatkoztak otthon legutóbb. Persze azóta pártértekezlet volt és Grósz Károly lett a főtitkár. De akkor is! Miért gondolja ő most azt, hogy amit Kádár nem tudott megoldani éveken keresztül, ő majd megoldja”¹¹ – olvasható a nagykövet naplójában.

⁷ HOVANYECZ 1991. 43.

⁸ A debreceni/nagyváradai találkozókról bővebben: FÖLDES 2007. 214., 221.

⁹ BODZABÁN – SZALAY 1994. 106.

¹⁰ Az osztrák Neue Arbeiter Zeitung hasonlította először Néróhoz Ceaușescut. (MTI Hírchívum, 1988. július 1.)

¹¹ SZÜTS 1998. 125–126.

A június 14-i Politikai Bizottsági ülésen az egyre inkább magát Grósszal szemben pozícionáló Pozsgay Imre arról beszélt, hogy „aki Romániába most elmegy, és Ceaușescuval szóba áll, az óhatatlanul kompromittálódik.”¹² A májusi pártértekezleten felálló új, reformer irányultságú vezetésben lényegében egyetértés volt arról: Ceaușescu kiszámíthatatlan, megbízhatatlan; a túlnyomó többség úgy gondolta, az a hatékony módszer Ceaușescu kezelésére, amit Kádár hosszú éveken át alkalmazott. Ilyen értelemben és ebben a témában – ha tetszik – volt egy kvázi kádári konszenzus, amit egy ember kívánt csak felülírni: Grósz Károly, aki a kádári „nem tárgyalunk és ezzel nem legitámáljuk Ceaușescut” elvvel szemben szinte mindenáron és alapvetően feltételek nélkül tárgyalni akart.

Grósz szándékai ellenére június végére a román–magyar csúcs előkészítése megrekedt. A június 27-i budapesti sok tízezres, falurombolás elleni Erdély-tüntetés¹³ miatt érkezett a román válaszcsepás: a kolozsvári magyar konzulátus bezáratása. A román-magyar kapcsolatok megfagytak.

Ilyen érzelmi állapotban, nemzeti feszültségek közepette került sor Grósz Károly és Ceaușescu első személyes kontaktusára Varsóban. A Varsói Szerződés Politikai Tanácskozó Testülete július 15-16-án ülésezett a lengyel fővárosban. Grósz főtitkárként először vett részt nemzetközi többoldalú találkozón. Ceaușescu kivételével minden pártvezetőt ismert már korábbról. A román elnökkel viszont még korábban sohasem találkoztak.

A tanácskozás kezdetén az ülésterembe lépve Grósz formálisan kezét fogott minden ott lévő vezetővel, így Ceaușescuval is. Bemutatkozott neki, több azonban ekkor még nem történt.¹⁴ A tanácskozás szünetében a magyar és a román delegáció között a pihenőteremben körülbelül tíz méteres távolság lehetett, vagyis Ceaușescu és Grósz bő tíz lépés távolságra álltak egymástól. „Néztek egymásra, mint két kutya, hogy most mi van, hogy van”¹⁵ – így emlékszik a szituációra a magyar főtitkár akkori külpolitikai és nemzetbiztonsági tanácsadója.

Grósz a feszült helyzetben váratlan gesztust akart gyakorolni, ezért – noha nem volt egyeztetve a diplomaták részéről kétoldalú megbeszélés – úgy döntött, odalép Ceaușecuhoz. A román pártvezető már akkor meglepődött, amikor Grósz elindult felé: „hogy most mi lesz, hadat üzenni megyünk vagy barátkozni?”¹⁶

Grósz maga is úgy emlékezett később, hogy Ceaușescut váratlanul érte a hirtelen gesztus: „Először furcsamód – vagy talán nagyon is érthetően – meglepődött, majd miután túljutottunk a kezdeti udvariasságokon, kifejezte, mennyire örül, hogy megismerkedtünk. Ezután utalt arra, hogy a szokásos diplomáciai úton egyeztetjük, hogyan tudunk tárgyalni a minket érintő kérdésekről... A dolog lényege, hogy jó tíz percet beszélgettünk, ami nagyon felkeltette a többi delegáció érdeklődését, mivel mindenki tudta, milyen kutya-macska barátság van köztünk.”¹⁷

Metakommunikációs szempontból ez a rövid varsói diplomáciai intermezzo Grósz Károly taktikai győzelmével végződött. A magyar politikus úgy érezhette, a maga dinamizmusával meg tudta lepni Ceaușescut. Grószban az rögzülhetett: képes ő kezelni az idősödő román diktátort.

¹² FÖLDES 2007. 411.

¹³ A tüntetésről bővebben: KATONA – SALAMON (szerk.) 2014. 64–66.

¹⁴ HOVANYECZ 1991. 42.

¹⁵ *A szerző interjúja Thürmer Gyulával (2019)*

¹⁶ HOVANYECZ 1991. 43.

¹⁷ HOVANYECZ 1991. 43.

Grósz Károlyt mint közéleti embert Ceaușescu személye már korábban is érdekelte. Karakterét mindig is „talánynak”¹⁸ tartotta. „Sokat olvastam róla, és mindenkitől, aki ismerte, tárgyalt vele, minden lehetséges dolgot igyekeztem megtudni felőle” – emlékezik Grósz, aki azt is elmondta, hogy számos magyar diplomatától és politikustól tájékozódott Ceaușescuról. Külön is kiemelte Aczél Györgyöt, aki a magyar pártvezetők közül utoljára találkozott „Arad” előtt Ceaușescuval.¹⁹

Hogy pontosan milyen tanácsokat adott Aczél György Grósznak, források hiányában nem rekonstruálhatjuk, de az vázolható, hogy Aczél miként gondolkodott Ceaușescuról. Élétútinterjújában²⁰ Aczél György a román diktátort eszes, kiemelkedően szorgalmas vezetőnek látta, aki a hivatalos tárgyalásait rendre elhúzza. Olyan esetről is beszámol, hogy amikor számára nem tetsző gondolatot hall, akkor szünetet rendel és egyszerűen kirohan a teremből. A mellette lévő román diplomaták, titkárok, vezető politikusok „köhögni nem mertek” Ceaușescu maratoni monológjai közben. „Teljes mértékben pszichopata volt”²¹ – vont sommás mérleget Aczél, aki mindvégig egyetértett Kádár Jánossal, hogy Ceaușescuval nem szabad főtitkári szinten tárgyalni, mert nem lehet vele megállapodni. „Ez az ember egy önmagát karizmatikus prófétának hitt ember, aki abszolút meg volt győződve a saját történelmi küldetéséről... De ezt ő őszintén hitte. Ő nem egy cinikus ember volt. Elképesztő munkabírással”²² – rajzol miniportrét Ceaușescuról Aczél György.

A magyar rendszerváltozást érintő szakirodalomban lényegében konszenzus²³ van arról, hogy az 1988-as aradi találkozó szovjet nyomásra következett be. A korabeli szereplők közül Szokai Imre²⁴ és Szűrös Mátyás²⁵ is említést tesz arról, hogy létezett e témában is moszkvai nyomásgyakorlás.

Gorbacsov és Grósz 1988. július 5-i moszkvai megbeszélése kiemelt jelentőséggel bír a létrejövő aradi találkozó tekintetében, de főként arra volt hatása, hogy a magyar pártvezető milyen tárgyalási magatartást képviseljen majdan Ceaușescuval szemben. Grósz beszélt a moszkvai viziten a román-magyar kapcsolatok ügyéről. A jegyzőkönyv szerint a magyar pártfőtitkár arról adott tájékoztatást: „elhatározta”, hogy tárgyalni fog a román államfővel. Gorbacsov ezt helyeselte, s nyilvánvalóvá tette, az „elvtársi párbeszéd” híve, vagyis közvetlenül nem fog a Szovjetunió beavatkozni a két szocialista ország közötti elmérgesedett vitába. „*Párbeszédet kell folytatni Románia vezetésével. A cél sokkal fontosabb, túlmutat a presztízs-szemponatokon. Még ha nem is sikerül elérni sokat, akkor is bölcs döntés*”²⁶ – ezt mondta szó szerint Gorbacsov.

Grósz Károly 1988 nyarán leginkább Mihail Gorbacsovnak, a Szovjetunió vezetőjének kívánt politikai cselekvéseiben megfelelni. Ekkor Grósz még csak nem is sejti, sejtheti hogy a következő évben milyen forradalmi erejű változások történnek Kelet-Európában. A magyar pártvezető ebben az időszakban sorsát leginkább Gorbacsovhoz kötheti. Úgy gondolhatja,

¹⁸ HOVANYECZ 1991. 41.

¹⁹ RÉVÉSZ 1997. 309.

²⁰ Aczél György-interjú OHA. 31-42.

²¹ Uo. 32.

²² Uo. 31.

²³ BOTTONI 2013. 108.; BOTTONI 2015. 210.; KALMÁR 2014. 562.; ROMSICS 2003. 95.

²⁴ BODZABÁN – SZALAY (szerk.) 1994. 106.

²⁵ SZÜRÖS 2008. 80-81.

²⁶ BARÁTH – RAINER 2000. 138.

hazai sikereinek az alapja is az, hogy a szovjet főtitkárt a saját politikája mögött tudhassa. A grószói stratégia lényegi eleme, hogy meg kell felelni Gorbacsovnak és az általa megfogalmazott határozott vagy akár szelíd elvárásoknak. Márpedig ha a román-magyar kapcsolatokban Gorbacsov szerint az a legfontosabb cél, hogy enyhítsék a feszültséget a két szomszédos szocialista ország között, akkor Grósz úgy érezhette: egy önmagában a párbeszédre fókuszáló, békülékeny, simulékony tárgyalási stílus lehet számára a követendő út, hiszen Gorbacsov azt is leszögezte: a „cél” fontosabb, mint a „presztízs-mozzanat”.

Ezen a moszkvai tárgyaláson fejtette ki Grósz Károly Gorbacsovnak azt, hogy a magyar társadalom azokkal ért egyet, akik a nemzeti retorikát használják. A szovjet pártvezető utalása arra, hogy a presztízs-mozzanat kevésbé fontos, úgy is értelmezhető: a diplomáciai feszültség enyhítése, a „párbeszéd” érdekében Grósz belpolitikai kockázatokat is vállalhat.

Ne szaladjunk túlságosan előre, de az előbb vázolt gondolati panelek miatt alakulhatott ki az a pszichés szituáció, hogy Aradon és utána a szegedi interjúban Grósz a lehető legteljesebb módon lépett túl ezeken a bizonyos „presztízs-mozzanatokon.”

A Tanjug jugoszláv hírügynökség augusztus 22-én azt jelentette²⁷, hogy a közeljövőben nem várható román-magyar csúcstalálkozó. A magyar hírszerzésnek sem volt semmiféle arra mutató információja, miszerint bármilyen történés várható lenne augusztus utolsó hetében a magyar-román viszonyban.²⁸

Grósz Károly maga is úgy gondolta, hogy nyugodt napok várhatnak rá és augusztus 24-én elutazott súlyos beteg feleségével Balatonaligára, a pártüdülőbe nyaralni. Azt tervezte, hogy szeptember elejéig a Balaton partján pihen.

AZ ARADI TÁRGYALÁSOK ELŐTTI NAPOK, ÓRÁK

Augusztus 25-én, csütörtökön 10 órakor hívták fel a Román Kommunista Párt KB székházából a bukaresti magyar nagykövetséget. A nagykövet távollétében Hodicska Tibor ügyvivőt várták délben Nicolae Ceaușescuhoz. Némiképp előszobáztatták a magyar diplomatát, majd a főtitkár tőle szokatlan módon röviden közölte vele, hogy a „helyzet súlyossága miatt”²⁹ augusztus 27-én vagy 28-án, esetleg 29-én találkozna Grósz Károllyal. A román fél több helyszínt is felvetett: Nagyvárad, Bukarest, Arad.³⁰ A magyar államot képviselő ügyvivő szóbeli válaszában arra utalt, hogy egy későbbi dátum elképzelhetőbb lenne; Ceaușescu Hodicska szavaira nem reagált, csak annyit mondott: a közlései továbbítását kéri.

A magyar diplomata a nagykövetségről telefonon azonnal értesítette az MSZMP Külügyi Osztályának román referensét, Péter Lászlót; majd írásban is tájékoztatta a budapesti pártközpontot – ebben egy hét időbeli eltolást javasolt a döntéshozók számára.

Szűts Pál nagykövet Budapesten töltötte e napokban a szabadságát, s éppen a „Fehér házban” tartózkodott, amikor befutott a román kezdeményezés híre. Szokai külügyminiszter-helyettes első reakciója ez volt: „Mit gondol, csak úgy magához rendel bennünket: És ilyen rövid

²⁷ MTI Hírchívum, 1988. augusztus 22.

²⁸ *Thürmer Gyula-interjú* 2019.

²⁹ HODICSKA 2014. 240.

³⁰ SZŰRÖS 2008. 80.

időt hagy a felkészülésre? Nem kell elfogadni. Javasoljunk egy későbbi időpontot.”³¹ Szokai felhívta Horn Gyula külügyi államtitkárt, aki hasonló véleményen volt. Először Szűrös Mátyás, az MSZMP külügyi titkára is az egyhetes halasztás mellett állt.

Az események gyorsan és egymással párhuzamosan történtek. Tájékoztatták a román kezdeményezéstről a szabadságát töltő Grósz Károlyt is; Péter László leutazott Balatonaligára, hogy minden lehetséges részletről informálja a főtitkárt.³² Grósz megszakitotta a szabadságát és másnapra, augusztus 26-a reggel 9 órára összehívta a Politikai Bizottság ülését.

„Grósz Károly – mások véleménye ellenére – elfogadta a román javaslatban közölt pár napos határidőt a tárgyalások lebonyolítására. Ebben is az a felfogás tükröződött, hogy Kádár Jánossal szemben majd ő megmutatja, hogy lehet tárgyalni a román főtitkárral”³³ – ez Hodicska Tibor véleménye, aki már Ceaușescu előtt is, az első hivatalos magyar reakcióban a halasztás mellett szólt.

Augusztus 26-i ülésén a Politikai Bizottság úgy döntött, hogy a tárgyalás legyen augusztus 28-án és a helyszín legyen Arad.³⁴ Grósz Károly úgy vélte, Arad mint potenciális helyszín felvetése – a magyar történelmi múlt miatt – „csalétek” lehetett Ceaușescu részéről, de a magyar miniszterelnök-főtitkár abban bízott, az aradi csalétket majd maga a Conducator eszi meg.³⁵

A magyar tárgyalódelegáció Budapestről már augusztus 27-én délután leutazott Szegedre. A szegedi út során Grósz autójában ült Szűts Pál bukaresti magyar nagykövet, aki a rendelkezésre álló több mint két óra alatt igyekezett minél több információt átadni a román politikáról a főtitkárnak – különös tekintettel a falurombolási tervekre.³⁶

A küldöttség az éjszakát Szegeden töltötte. Augusztus 28-án, vasárnap reggel korán elindultak Nagylak felé. Negyed nyolckor léptek román területre.

Grósz Károly fejében – önsorsrontó módon nem hallgatva a saját stábjára – már magabiztosan összeállt a kudarc taktikája, aminek lényege: mindenáron csökkenteni kell a két ország közötti feszültségeket és ennek érdekében túl kell lépni a „presztizs-szempontokon.” A magyar pártfőtitkár úgy lépte át a határt, hogy azt rögzítette újjól magában: Gorbacsov instrukcióinak megfelelően a legfontosabb cél, hogy a létrejövő megbeszélésen Ceaușescuval feltárják „az együttműködés lehetőségeit” és mindvégig „az együttműködésre helyezük a hangsúlyt.”³⁷

EGY HOSSZÚ NAP: AUGUSZTUS 28.

Már a határ átlépése után csapdahelyzetbe került a magyar delegáció. Grósz Károlynak a luxus BMW-jéből egy Daciaba kellett átszállnia, mert ez volt a román fél kérése. Grósz nem állt ellen; a magyar stáb tagjai lehallgató-készülékekkel felszerelt autókban haladtak Arad felé.³⁸

³¹ SZÚTS 1998. 142.

³² HODICSKA 2014. 241.

³³ HODICSKA 2014. 242.

³⁴ Jegyzőkönyv a Politikai Bizottság 1988. augusztus 26-án megtartott üléséről. MNL OL M-KS 288-05 1034. öe.

³⁵ HOVANYECZ 1991. 46.

³⁶ SZÚTS 1998. 143.

³⁷ Grósz Károly gondolkodásának rekonstruálásához támpontot az MSZMP PB előtt tartott szeptember 6-i beszámolójának paneljei adhatnak; Jegyzőkönyv az MSZMP Politikai Bizottsága 1988. szeptember 6-án megtartott üléséről. MNL OL M-KS 288-5 1035 öe.

³⁸ KANYÓ 2016. 408.

Aradon Nicolae Ceaușescu rendkívüli pompával fogadta a magyar főtítkár. „Grósz mintha elolvadt volna attól, hogy őt dicszázaddal várták, és kitették a fényképét”³⁹ – emlékezett a bizarr szituációra a tárgyalás után másfél évvel Szűrös Mátyás.

A megbeszélés a magyar főtítkár 25 perces beszédével kezdődött. E megszólaláskor Grósz még a magyar nemzeti érdekeket határozottan képviselve javaslatot tett a menekültek helyzetének áttekintésére, kulturális központ nyitására Bukarestben, egy kulturális vegyes bizottság felállítására, amely a nemzetiségek igényeit tekintené át. Felvetette a bezárt kolozsvári konzulátus újranyitását, s végül kérte a román vezetést, vizsgálja felül az úgynevezett településrendezési tervet, mert a magyar kormányzat „értetlenül áll” az elképzelés előtt. E nyitó megszólalásban Grósz még azt is kimondta, hogy a magyar kormányzat felelősséget érez a magyarság kulturális értékeinek megőrzése iránt.⁴⁰ Szűts Pál nagykövet úgy emlékszik, hogy ekkor Ceaușescu idegesen rakosgatta az előtte lévő iratokat⁴¹. Grósz is érzékelte a román államfő izgatottságát: „*Remegett a szája széle, reszketett a keze.*”⁴²

A magyar álláspont ismertetése után következett Ceaușescu két és fél órás monológja. E szövegben a kompromisszum szándéka nyomokban sem érhető tetten. E megszólalásában vetette fel a román diktátor azt is, hogy Románia ipara olyan fejlett, hogy a közeljövőben nukleáris fegyver előállítására is képes lehet akár. Ez a kiszólás egyértelműen a partner megfélemlítését szolgálhatta.

A két expozé után ebédszünet következett, de még előtte Ceaușescu négy szemközi beszélgetést kezdeményezett a magyar pártfőtítkárral. A magyar delegáció résztvevői – utólag is – e külön beszélgetésnek a számlájára írják Grósznak a második plenáris tárgyalási körben történt pálfordulását.

Hovanyecz László újságíró, mikor 1991-ben interjút készített Grósz Károllyal, akkor hangúlyosan kérdezett rá arra, hogy mi történt e négy szemközi alkalmakon. Grósz szerint az itt elhangzó mondatok nagyrésze „üresjárat” volt, Ami a közvetlen találkozás szempontjából hatással lehetett a magyar pártfőtítkárra, az az öregedő diktátor dinamizmusa volt: „sugárzott belőle a célirányosság”⁴³ – emlékezett Grósz.

Az ebédszünet idején a magyar delegáció tagjai kísérletet tettek rá, hogy egy rövid kinti séta (a magyar stáb számára átadott hotelszobákat is lehallgatták) keretében beszéljenek a főtítkár-miniszterelnökkel, s próbáljanak neki információkat adni, hogy tudjon reagálni Ceaușescu szavaira. Grósz azonban nem akart sétálni, „s csak annyit mondott a munkatársainak: most majd én következek.”⁴⁴ A diplomaták nem sejtették, hogy ez azt jelenti; a Gorbacsov által szelíden elvárt feszültségenyhítés érdekében Grósz Károly egyfajta huszáros anti-rohammal vonul vissza a korábbi magyar pozícióból.⁴⁵

A második tárgyalási fordulóban Grósz ismét közel fél órát beszélt, de ez a megnyilatkozás már egészen más volt, mint az első körben elhangzó. A magyar delegáció vezető sorra engedett

³⁹ ABLONCZY 1990. 86.

⁴⁰ Az aradi tárgyalás szó szerinti jegyzőkönyve: MNL OL M-KS 288-5 1035 öe. A jegyzőkönyv publikált verziója: Tiszatáj. 1990/6. 96-110.

⁴¹ SZŰTS 1998. 145.

⁴² HOVANYECZ 1991. 47.

⁴³ Uo.

⁴⁴ SZŰTS 1998. 153.

⁴⁵ Lengyel László minderről metaforikusan így fogalmaz: Grósz Károly „beleszédült Ceaușescu öléjébe.” (LENGYEL 1998. 454.)

a korábban felvetett témák tekintetében. Kijelentette, hogy a településfejlesztési program Románia belügye. Ha a román fél nem akar kulturális központokat, akkor „*mi ezt tudomásul vesszük. Vegyük le a napirendről, ne terhelje kapcsolatainkat.*”⁴⁶ A kolozsvári magyar konzulátus ügyében is ellenállás nélkül fogadta el, hogy Románia hallani sem akar az újrainvitálásról. Az egész megszólalás kulcsgondolata az volt, hogy a magyar fél túllép a korábbi sérelmeken, mert „*ami volt, az a múlté. Én azt kérem, hogy a jövővel törődjünk.*”

Grósz Károly mindent megtett az együttműködés keretének újra formálásáért, de a grósz stratégia azzal nem kalkulált kellőképpen, hogy a magyar delegációt nem egy – legalább részleges – kompromisszumokra törekvő román politikus, hanem egy a saját rendszere mindenáron való túléléséért küzdő dörszölt és makacs diktátor fogadta. Hiába tanulmányozta Grósz a korábbi hetekben, hónapokban Ceaușescu karakterét.

„*Grósz Károly minden aradi melléfogására csak rálicitált azzal, ahogy hazatérve, Szegeden szívetlen összefoglalta tárgyalásait*”⁴⁷ – véli Szűrös Mátyás.

A 17 perces szegedi interjú legtöbb indulatot kiváltó része az volt, amikor Grósz a falurombolás kapcsán kommunikációjában lényegében átvette a hivatalos román álláspontot, s relativizálni kezdte a „*retültrendezési koncepció*” veszélyeit⁴⁸ Az is megdöbbentő volt a közvélemény számára, hogy az erdélyi magyarok ezreinek menekülését okozó diktátort Grósz „*kedves házigazdának*” nevezte a beszélgetésben. Ez még Kádár János nemtetszését is kiváltotta.⁴⁹

A napjainkig kitaró „urban legend” szerint Grósz Károly a szegedi interjúja előtt közvetlenül „*bepálinkázott*” és az MTV-s szereplés során alkoholos befolyásoltság alatt állt.⁵⁰ A pártfőtitkár személyes tanácsadója ezt kizártnak tartja, mert Grósz, ha fogyasztott is alkoholt, akkor az inkább fröccs volt.⁵¹

A televíziós interjú utáni sajtótájékoztatón résztvevő egyik újságíró úgy emlékezik: inkább valamiféle különös eufórikus feldobottság jellemezte a pártvezetőt – „*mintha be lett volna drogozva.*”⁵² Az tv-interjút készítő Rangos Katalin⁵³ viszont semmiféle ilyen jelenséget nem tapasztalt: „*Grószon semmiféle eufóriát nem éreztem, fáradt és elcsigázott volt. Azt tapasztalta Aradon: Ceaușescuék nem kívánnak együttműködni. Viszont Grószék a magyarok miatt sem erőt mutatni, sem udvariatlankodni nem akartak. Az interjú előtt azt mondta nekem: Most nem keménykedhetünk, Kati! Igazából nem volt világos: az én kérdéseimre vagy a saját válaszaira gondol.*”⁵⁴

⁴⁶ Az aradi találkozó jegyzőkönyve. 109.

⁴⁷ SZÜRÖS 2013. 165–166.

⁴⁸ Az interjú pontos szövege: MEDGYESI – SÓLYOM 2019.

⁴⁹ HOVANYECZ 1991. 47.

⁵⁰ TÓTH – SZENESI 2008.

⁵¹ Thürmer Gyula-interjú 2019.

⁵² A Délmagyarország egykori újságírójának személyes közlése.

⁵³ A másik interjúkészítő Kulcsár István volt, aki 2013-ban így emlékezett a Grósz-beszélgetés hangulatára: „*Hiába próbáltuk Rangos Katalinnal, a televízió tudósítójával újból és újból az Aradon nyitva maradt kérdésekre, elsősorban a falurombolásra terelni a szót, Grósz egyre csak azt hajtogatta, hogy Ceaușescu elvtárs mindent megmagyarázott neki.*” (KULCSÁR 2013)

Király Zoltán még a határon készített egy gyors interjút a Híradó számára a visszatérő Grósz Károllyal, de az egykori riporter-országgyűlési képviselő úgy emlékszik, annak az interjúnak a várakozások ellenére „*nem volt sava-borsa.*” (Király Zoltán-interjú 2019)

⁵⁴ A szerző online interjúja Rangos Katalinnal.

A KÖVETKEZMÉNYEK

Valamikor éjfél után indult el a magyar delegáció Szegedről. Grósz Károly a saját kocsijába invitálta Szűts Pál nagykövetet. „*Nem kérdezett és nem szólt semmit a tv-interjúról. A hallgatóságból arra következtettem, hogy maga sem elégedett*”⁵⁵ – írja Szűts, aki az autótúrán során elmondhatta a főtitkár-miniszterelnöknek a lesújtó véleményét, amelynek a lényege az volt, hogy az aradi találkozó után „nagyobb slamasztikában” van a magyar politika, mint előtte. „Ezekkel a románokkal nem lehet tárgyalni” – szakadt ki a nagykövetből. „Azt hiszem, igazad van”⁵⁶ – válaszolta megtörtén Grósz.

A New York Times szeptember 4-én írt az aradi találkozó következményeiről. Az amerikai lap megállapította: „*Mr. Grósz képtelen volt engedelményeket kicsikarni Mr. Ceaușescutól.*”⁵⁷ Az újság értesülései szerint Kádár János azt mondta munkatársainak: még akik korábban a leginkább bírálták az ő vezetői tevékenységét, azoknak is el kell ismerniük, hogy ő soha nem ment volna bele egy ilyen meddő találkozóba Ceaușescuval.⁵⁸

Pozsgay Imre visszaemlékezésében arról írt, hogy Grósz a Ceaușescuval való kudarcos találkozója után politikai értelemben többé már nem volt kellőképpen ura önmagának: „*egyik végteléből a másikba csapongva gyakorolta politikai szerepét.*”⁵⁹

Kéri László politológus e jelenségről sommásan csak annyit mond: az aradi kudarc után Grósz Károly „politikai tetszhalottá” vált.⁶⁰

Amikor Grósz Károly 1988. augusztus 28-án az aradi tárgyalás után fél tíz körül átutazott Makón – az egy szimbolikus történelmi pillanat volt. Egyfajta sajátos és különös politikai lebegés: a kudarc Aradon már megtörtént, de erről a közvélemény még nem értesült. Grósz még ünneplik Makón, nem sokkal később viszont az egész magyar társadalom szembesülhetett azal, hogy a magyar miniszterelnök kapitulált a román diktátor előtt.

FELHASZNÁLT IRODALOM, FORRÁSOK

ABLONCZY LÁSZLÓ (1990): Most is aggódom...Szűrös Mátyással tegnapi küzdelmekről és mai kétségekről. *Tiszatáj* 6. szám 74–95.

Az aradi találkozó jegyzőkönyve. 2+2 monológ. Grósz Károly és N. Ceausescu aradi találkozója. *Tiszatáj* 1990. 6. sz. 96–110.

⁵⁵ Szűts 1998. 158.

⁵⁶ Szűts 1998. 158–159.

⁵⁷ MTI Hírchívum, 1988. szeptember 4.

⁵⁸ Kimmel Emil, az MSZMP helyettes szóvivője 1989. február 23-án – mikor Kádár készült a politikai végakarát megfogalmazó Magyarország-interjúra – egy viszonylag spontán beszélgetésbe keveredett az egykori főtitkárval. Ekkor Kádár János még képes tisztán gondolkodni és a gondolatait világosan megfogalmazni. Kimmel visszaemlékezése szerint Kádár ebben a beszélgetésben helyesnek tartotta azt, hogy Grósz Károly elment Aradra tárgyalni. „Ceaușescuról belekezdett valamibe, hogy tulajdonképpen rafinált politikus, mert Grószt a Kádár ellen, tehát őellene akarta felhasználni. Mintegy a Grósszal szerette volna dokumentálni, hogy lám ezzel az emberrel lehet tárgyalni, de amazzal nem lehetett.” (KIMMEL 1990. 116)

⁵⁹ POZSGAY 1993. 101.

⁶⁰ KÉRI 2010. 6.

BARÁTH MAGDOLNA – RAINER M. JÁNOS (szerk.) (2000): *Gorbacsov tárgyalásai magyar vezetőkkel. Dokumentumok az egykori SZKP és MSZMP archívumaiból 1985-1991.* Budapest, 1956-os Intézet.

BODZABÁN ISTVÁN – SZALAY ANTAL (szerk.) (1994): *A puha diktatúrától a kemény demokráciától.* Budapest, Pelikán Kiadó.

BORHI LÁSZLÓ (2015): *Nagyhatalmi érdekek hálójában. Az Egyesült Államok és Magyarország kapcsolata a második világháborútól a rendszerváltásig.* Osiris Kiadó – MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet.

BOTTONI, STEFANO (2013): Vonakodó képek. A magyar állambiztonság és Románia, 1975–1989. *Történelmi Szemle* 1. sz. 79–117.

BOTTONI, STEFANO (2015): *A várva várt nyugat. Kelet-Európa története 1944-től napjainkig.* Budapest, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet.

FORRÓ TAMÁS – HAVAS HENRIK (1988): *Arad után – Ki tudja merre.* Budapest, Háttér Könyvkiadó.

FÖLDES GYÖRGY (2007): *Magyarország, Románia és a nemzetiségi kérdés 1956–1989.* Budapest, Napvilág Kiadó.

HODICSKA TIBOR (2014): *Négyszemközt Ceausescuval.* Csíkszereda-Budapest, Pallas Akadémia Könyvkiadó-Pont Kiadó.

HOVANYECZ LÁSZLÓ (1991): Szemben a Conducatorral. Grósz Károly nyilatkozata az 1988-as aradi találkozóról. *Társadalmi Szemle* 11. sz. 40–47.

KALMÁR MELINDA (2014): *Történelmi galaxisok vonzásában. Magyarország és a szovjetrendszer. 1945–1990.* Budapest, Osiris Kiadó.

KANYÓ ANDRÁS (2016): *Egy kirügott hírszerző emlékei.* Budapest, Személyes történelem/Ad Librum Kiadó.

KATONA ANDRÁS – SALAMON KONRÁD (szerk.) (2014): *Tüntetések könyve. Negyedszázad 56 tüntetése Magyarországon. (1988–2013).* Lakitelek, Antológia Kiadó.

KÉRI LÁSZLÓ (2010): *A rendszerváltás krónikája. 1988-2009.* Budapest, Kossuth Kiadó.

KIMMEL EMIL (1990): *Végtéték a Fehér házban. A helyettes szóvivő titkai.* Budapest, Téka Könyvkiadó.

KULCSÁR ISTVÁN (2013): Az eltérített konvoj. *168ora.hu*, szeptember 14.

<https://168ora.hu/tudas/az-elterített-konvoj-46333>

(A letöltés időpontja: 2019. augusztus 30.)

MEDGYESI KONSTANTIN (2019): Tizenhét perc, ami megtörte Grósz Károly karrierjét. *Betekintő* 3. sz. 5–29. <http://doi.org/10.25834/BET.2019.3.1>

MEDGYESI KONSTANTIN – SÓLYOM ANDREA (2019): „... ez a mostani találkozó talán egy nagyon pici, szerény hozzájárulás lehet...” Grósz Károly „Arad” utáni szegedi interjúja. (Forrásközlés).

<https://bonusnuntium.hu/wp-content/uploads/2019/07/bnmkgkakt5.pdf> (A letöltés időpontja: 2022. március 17.)

Magyar Közvéleménykutató Intézet adatai. *A közvélemény 1988-ban a közvéleménykutatások tükrében*. In. *Magyarország politikai évkönyve 1988*. Szerkesztette: Kurtán Sándor – Sándor Péter – Vass László. Budapest, 1989, R-Forma Kiadó. 597–696.

POZSGAY IMRE (1993): *1989. Politikus-pálya a pártállamban és a rendszerváltozásban*. Budapest, Püski Kiadó.

RÉVÉSZ SÁNDOR (1997): *Aczél és korunk*. Budapest, Sík Kiadó.

ROMSICS IGNÁC (2003): *Volt egyszer egy rendszerváltozás*. Rubicon-könyvek.

SZÜRÖS MÁTYÁS (2008): Kudarcs Aradon (1988). *Hitel* 12. sz. 73–87.

SZÜRÖS MÁTYÁS (2013): *Szűk volt a mundér. Egy magyar diplomata emlékezései és emlékeztetése (1959–2013)*. Budapest, Püski Kiadó.

SZÜTS PÁL (1998): *Bukarest napló 1985–1990*. Budapest, Osiris Kiadó.

THÜRMER GYULA (2009): *Az elsikkasztott ország*. Budapest, Korona Kiadó.

TÓTH-SZENESI ATTILA (2008): 1988: Ceausescu megalázza Grósz Aradon. *Index*, 2008. augusztus 28. Elérhető: https://index.hu/belfold/tegnapiujsg/2008/08/28/1988_ceausescu_megalazza_groszt_aradon/

(A letöltés időpontja: 2022. március 17.)

MTI HÍRARCHÍVUM

MTI Hírarchívum 1988-tól – online adatbázis

Keresőfelület: <http://archiv1988-2005.mti.hu/Pages/HirSearch.aspx>

LEVÉLTÁRI FORRÁSOK

Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL)

2.7.1. – Napi Operatív Jelentések

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL)

M-KS 288-11 4454. őe.

M-KS 288-5 1034 őe.

M-KS 288-5 1035 őe.

OHA INTERJÚK

Aczél György-interjú. Készítő: Hegedűs B. András, Kozák Gyula, Litván György. 1989–1991. 1956-os Intézet Oral History Archívum.

Szűrös Máttyás-interjú. Készítő: Tóth Pál Péter. 1991. 1956-os Intézet Oral History Archívum.

A SZERZŐ ÁLTAL KÉSZÍTETT INTERJÚK

Király Zoltán; Budapest, 2019. február 12.

Rangos Katalin; Budapest–Szeged, 2019. március 1. (online interjú)

Thürmer Gyula; Budapest, 2019. július 4.